

People's park in Linköping - from cultural heritage to housing area

Author

Magnus Rönn
KTH/Arkitektur/RIO/Kulturlandskapet

Abstract

This paper presents a case study of the development of People's park (Folkets Park) in Linköping. The development included two coordinated projects; a planning project focusing on the use of the land and an architectural project implemented by the promoters aimed at planning, designing and building new housing in People's park. The study was based on close reading of documents and interviews with key actors. The Technical and Building Department in Linköping and the County Administration Board provided documents. From this documentation the key actors have been identified. Nine of them were interviewed. The case study ends with a conclusion and discussion based on findings in the case.

The story begins in 2006 when the Developer (HSB) and People's park contacted the politicians on the board of the Technical and Building Department (Teknik- och samhällsbyggnadsnämnen) in Linköping. The developer planned to construct 250-300 apartments in the area. People's park wanted to sell the land to renovate the main building (Cupolen) to be used for new activities/functions. In January 2008 the politicians gave the Technical and Building Department (Teknik- och samhällsbyggnadskontoret) the assignment to begin working with the promoters. In the combined planning and architectural project, the question of cultural heritage arose during discussions about issues such as demolition/preservation, adaptation of a new development to the area, and compensation for damage to the cultural environment.

By April 2008 the project group presented a planning program which would enable transform People's park into a housing area. Two buildings were cited as being of interest to preserve: Yellow pavilion (Gula paviljongen) and the theatre building. After demands a heritage inventory of People's park park as a cultural heritage were made. The inventory was used by the representative for the cultural department in the detail planning process to preserve two of the houses deemed to be a valuable part of the cultural heritage. The other pavilions were demolished.

The compensation for the damage of the cultural environment included the following measures: The developer accepts to renovate and reuse the yellow pavilion and contribute 2.5 million SEK to move the theater building. The costs for moving are estimated to be 13.6 million SEK. The new housing is structured around the park in the middle to save the natural and cultural worth; valuable trees were protected during the construction period. A lesser area of land came within the development area due to regulations about preservation in the detail plan.

In the detail planning process key actors assume both active and passive roles about damage to the cultural environment and the preservation of its worth. The demand for compensation is not supported by legal rules but based on prerequisites of the site, the quality of the buildings and the investigation of the heritage. No representative for the cultural environment was present in the project group; rather the actors were given the roles of committees to consider the proposals when the exhibition documents were presented. The study is summarized in eight conclusions.

Key words: Culture environment, detail plan, development, compensation.

Inledning

Denna studie handlar om exploateringen av Folkets Park i Linköping. Kontexten är svensk. Det övergripande syftet är att utveckla kunskap om kulturmiljöns roll i detaljplaneprocessen och ge en trovärdig beskrivning av fallet med fokus på behandlingen av kulturhistoriska värden. I denna avsikt ingår att analysera hur kompensationsåtgärder tar form i exploateringen av området. Tre grundläggande aspekter på kulturmiljö granskas i studien:

- rivning/bevarande av befintlig bebyggelse i planområdet
- anpassning av nya hus till platsens kulturmiljökvantiteter
- kompensation för skador på kulturmiljön

Omvandlingen av Folkets Park i Linköping till ett bostadsområde är ett fall som innehåller två samordnade projekt; ett *planprojekt* som avser markens användning och ett *arkitekturprojekt* som utvecklar bebyggelsen genom parallella uppdrag till arkitektkontor och gestaltungsprogram. Planprojektet drivs av kommunen och utmynnar i en detaljplan som gör att marken kan användas till bostäder. Byggherren vill planera, gestalta och bygga 320 nya bostäder i området. Plan- och arkitekturprojekten är ömsesidigt beroende av varandra. Det är därför som de båda projekten genomförs samtidigt i en samordnad detaljplaneprocess.

Fallstudien

Denna undersökning är en fallstudie. Det är en forskningsmetod som ger och rika och konkreta berättelser. Fallstudiemetodens användbarhet har beskrivits på ett klargörande sätt av Rolf Johansson (2000) och Bent Flyvberg (2006). Flyvbergs artikel i tidskriften *Qualitative Inquiry* är ett kraftfullt försvar för metodens kunskapsproducerande förmåga inom samhällsvetenskap. Johanssons artikel i tidskriften *Nordisk Arkitekturforskning* ger en översikt över fallstudiemetodens två huvudriktningar – fokus på fallet respektive metoden – och dess tillämpningar inom arkitektur, arkitekturhistoria och stadsbyggnad.

Fallstudien i Linköping ger en praktisknära kunskapsuppbyggnad om kulturmiljöns roll i en samtida detaljplaneprocess. Närheten till praxis förmedlar professionella erfarenheter som kan utnyttjas av konsulter, stadsplanerare och beställare (Janek, 1996). Det är ett sätt för forskningen att skapa en *repertoar av fall och belysande exempel* som stöd för en kvalificerad yrkesutövning (Schön, 1983). Erfarenheterna kan återanvändas som bearbetade principer, handlingsregler och mönster för hur komplicerade arbetsuppgifter kan lösas i nya uppdrag.

Folkets Park har valts som undersökningsobjekt efter brev 2013 till länsstyrelser och ett urval av kommuner. Brevet innehöll en kortfattad beskrivning av forskningsprojektet och en fråga om exempel på kompensationsåtgärder. Jämsides med brevet till länsstyrelserna kontaktades stadsbyggnadskontor, fastighetskontor, miljökontor och kulturförvaltningar i 16 kommuner. Efter granskning av brevsvarerna har fyra belysande och informationsrika fall med exploatering av kulturmiljöer valts ut till fördjupade studier. Denna studie behandlar ett av fallen, omvandlingen av Folkets Park i Linköping till ett bostadsområde.

Datainsamling och analysmetoder

Metoderna för datainsamling och analys i fallstudien är: (a) arkivsökning, (b) närläsning av planeringsdokument och (c) intervjuer med nyckelaktörer. Viktiga ord och betydelsebärande meningar som ger information om kulturmiljöns roll i planprojektet har tolkats via närläsning av dokument (Milos, 2010). För att få tillgång till en komplett uppsättning av relevanta dokument i fallet har arkiven (diarier) granskats på plats hos såväl kommunens Teknik- och samhällsbyggnadskontor som Kulturmiljö- och samhällsplaneringsenheten vid länsstyrelsen i Östergötland. Det empiriska materialet i arkiven förmedlar information om planeringens formella sida.¹ Dokumenten ligger till grund för fallbeskrivningen.

¹ I arkiven fanns pärmar och mappar flera olika typer av dokument som avtal, mötesanteckningar, yttranden, beslut, planprogram, utställningshandlingar, beskrivningar och detaljplaner.

Intervjuerna av nyckelinformanterna bygger på en frågeguide (Kvale, 1997). Med utgångspunkt från dokumenten i arkiven har sammanlagt 14 personer identifierats som nyckelinformanter för hanteringen av kulturmiljön i fallet. Av dessa har åtta personer besvarat frågorna i intervjuguiden. Kompletterande telefonintervjuer har där- efter genomförts med fyra personer. Dokumenten i arkiven ger tillsammans med svaren i intervjuguiden och uppföljningssamtalen en mycket god bild av hur kultur- miljön och dess värden behandlats i detaljplaneprocessen.

Nyckelaktörer och roller

Det kombinerade plan- och arkitekturprojektet i Linköping har fyra typiska nyckelaktörer: (a) kommunen, (b) byggherren, (c) konsulter och (d) länsstyrelsen. Dessa aktörer har i hög grad påverkat utformningen av detaljplanen, gestaltningen av nya bostäder, bedömningen av Folkets Park som kulturmiljö inklusive behovet av kompensationsåtgärder. Rollfördelningen i fallet kan sammanfattas så här:

Linköping kommun

- Teknik och samhällsbyggnadskontoret; ansvarig för detaljplaneringen av markanvändningen i området (planprojektet)
- Exploateringskontoret; ansvarig för markbyten samt handläggare av byggrätter och kostnader för infrastrukturen i planområdet
- Kommunantikvarie; remissinstans för kulturmiljöfrågor

Byggherre

- HSB Östergötland; initiativtagare och köpare av marken, byggherre i området samt arrangör av parallella uppdrag till tre arkitektkontor

Konsulter

- Arkitektkontor; uppdrag att planera och gestalta den nya bostadsbyggelsen och att ta fram gestaltungsprogram för styrning av utbyggnaden,
- Konsult; uppdrag att utreda och beskriva kulturmiljön i planområdet
- Konsult; uppdrag att utreda och beskriva naturvärden i planområdet

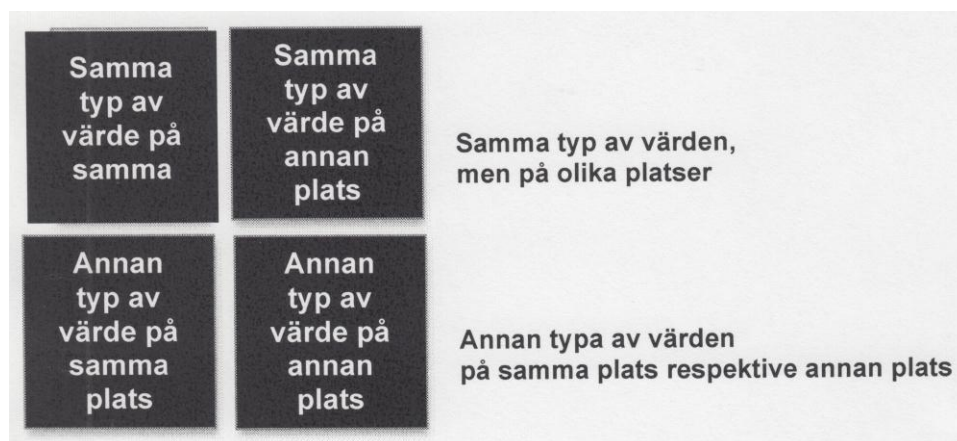
Länsstyrelsen

- Kultur- och samhällsplaneringsenheten; granskare av förslag till detaljplaneprogram och detaljplaner. Länsstyrelsen kan överpröva detaljplaner under vissa förutsättningar.

Teori och referensram

Kompensationstyper

Erik Skärbäck (1997) och Jesper Persson (2011) har undersökt kompensation, framför allt ekologisk kompensation, som verktyg i samhällsplaneringen. Med referens till Persson kan fyra principiellt olika typer av kompensationsåtgärder identifieras som relevanta i kommunala planprocesser.

Modell 1: Fyra kompensationsåtgärder

Gemensamt är ett återuppbyggande av kulturmiljövärden via åtgärder i mark – inte i pengar. Exakt samma kvaliteteter kan inte återskapas utan det är typer av kulturmiljövärden som rekonstrueras i praxis. Den första strategin är att ge tillbaka sam-

ma typ av kulturmiljövärde som går förlorat på samma plats eller i anslutning till ingreppet. Skada och kompensation är två utbytbara storheter. Den andra strategin separerar skada och kompensation. Kulturmiljövärdet återgår till landskapet på en annan plats. Den tredje strategin är att förse skadeplatsen med andra typer av värden i kulturmiljön. Utgångspunkten är närhet i rummet. Den fjärde strategin går ut på att återskapa andra typer av kulturmiljövärden i ett nytt rumsligt sammanhang dvs. på annan plats som kan vara fysisk eller virtuell. Åtgärdernas förmåga att gottgöra förlusterna behöver då sättas in i en sammanvägd helhetsbedömning.

Handlingar och roller

Georg Henrik von Wright (1963) beskriver fyra grundläggande handlingsalternativ som har relevans för synen på kompensation i samhällsplaneringen. Handlingsalternativen utmynnar i fyra typiska roller.

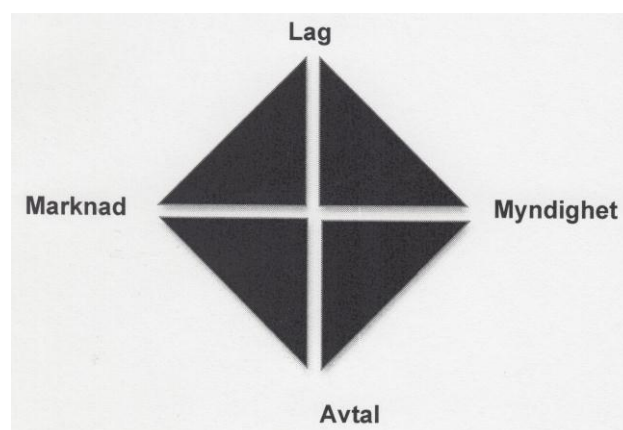
Modell 2: Handlingsstrategier i samhällsplaneringen

Det första handlingsalternativet kallar von Wright "push on" (driva på förändring) och är en aktiv roll i planeringsprocessen. Det andra alternativet kallar han "pull back" (förhindra förändring). Också det är en aktiv roll, men nu i syfte att stoppa en förändring som ogillas av den agerande parten.

Det tredje handlingsalternativet kallas "let go" (gör inget) och betyder att man låter utvecklingen ha sin gång utan att ta ställning. Denna brist på agerande svarar mot en passiv roll i planeringsprocessen med förlorade möjligheter till kompensation som följd. Det fjärde handlingsalternativet kallas "let retreat" (återkalla krav) och är ett accepterande av sakernas tillstånd. Det kräver någon form av överväganden. Striden avbryts. Beslut och åtgärder godtas, om än motvilligt. I stället för att även fortsättningsvis hävda sina intressen drar den klagande sig tillbaka. Planer på framåtsyftande önskemål och krav ersätts med återtagets svikna förhoppningar.

Beslutsfattare och beslutsmetoder

Relationen mellan beslutsmetoder och beslutsfattare kan med stöd av empirin i fallet sammanfattas i en modell, som beskriver en spelplan för kompensationsåtgärder i samhällsplaneringen.

Modell 3: Parter och reglering

Modellen består av två korsande axlar. Den ena axeln beskriver *beslutsmetoder* och den andra redovisar *beslutsfattare*. Axeln med *beslutsfattare* har två poler: marknad

respektive myndighet. På den ena sidan finns marknaden representerad av nyckelaktörer som byggherrar, exploatörer, fastighetsägare, konsulter och kommunala förvaltningar (fastighetskontor, exploateringskontor och stadsbyggnadskontor). På den andra sidan i modellen återfinns myndigheter. Här finns både i kommunala nämnder med myndighetsuppgifter och statliga organ som prövar ansökningar om tillstånd med tillhörande klagomål. Byggnadsnämnder och länsstyrelser är två nyckelaktörer i inom den offentliga sektorn som tar ställning till detaljplaneförslag som beslutsfattare och överprövande myndighet.

Den korsande axeln beskriver *beslutsmetoder*. På den ena sidan finns myndighetsbeslut och på den andra sidan frivilligt ingångna avtal (plan-, exploaterings- eller markanvisningsavtal). Resultatet bli en överenskommelse med åtaganden som ger byggherren (exploatören) tillgång till marken. Kompensation via avtal representerar en marknadsorienterad lösning. Myndighetsbeslut måste baseras på föreskrifter i lag och i miljölagen är kulturmiljön i ett allmänt intresse som får förenas med krav på kompensationsåtgärder. Exploateringar som fordrar godkännande, tillstånd eller dispens enligt miljöbalken kan således utmytna i myndighetskrav på kompensation. Än så länge saknas dock en klagörande rättsliga praxis i domstol. Det finns mycket få fall av krav på kulturmiljökompensation i samband med tillståndsprövningar, vilket kan antas bidra till kulturmiljöns svaga ställning i samhällsplaneringen (Emmelin & Lerman, 2006, Lerman, 2007).

Uppläggning av fallbeskrivning

Denna fallstudie är upplagd i tre övergripande avsnitt. Först kommer en inledning som beskriver bakgrunden till fallet och presenterar syfte, teori, metoder, material och nyckelaktörer. Det är denna inledning.

Det andra avsnittet är en i huvudsak kronologisk beskrivning av plan- och arkitekturprojektet. Här får vi följa hur exploateringen av Folkets Park i Linköping växer fram. I fokus för fallbeskrivningen är behandlingen av kulturmiljön i området och utvecklingen av kompensationsåtgärder.

Studien avslutas med slutsatser och diskussion. Det är en tematisk analys av hur kulturmiljön behandlats i plan- och arkitekturprojekten. Här redovisas citat från intervjuer som belyser villkoren för kulturmiljön i detaljplaneringen.

Figur 1. Parkmiljö med teatern i bakgrunden. Foto: Nelson, 2009.

Fallbeskrivning

Exploateringen av Folkets Park i Linköping är en detaljplaneprocess som kan liknas vid en lång förhandling om markens användning. 2006-10-10 startar planprojektet med att HSB Östergötland och föreningen Folkets Park gemensamt ansöker om planläggning hos Teknik- och samhällsbyggnadsnämnden i Linköping. Detaljplane-processen avslutas fyra år senare. 2010-09-22 antar politikerna i nämnden detaljplanen för området. Länsstyrelsen beslutar en vecka senare, 2010-09-29, att inte överpröva den av kommunen antagna detaljplan. Det är samtidigt slutpunkten för denna berättelse om behandling av kulturarvet i planprojektet.

Startpunkt

När HSB Östergötland och föreningen Folkets Park 2006 ansöker om exploatering har redan byggherren tagit fram ett förslag med nya punkthus och radhus. HSB vill uppföra 250-300 bostäder i området med blandade upplåtelseformer, hustyper och lägenhetsstorlekar. Föreningen Folkets Park vill rusta upp sin huvudbyggnad, Cupolen, för att kunna utöka verksamheten med konferenser och mässor. Det lyckas inte. 2013-06-27 går föreningen i konkurs.

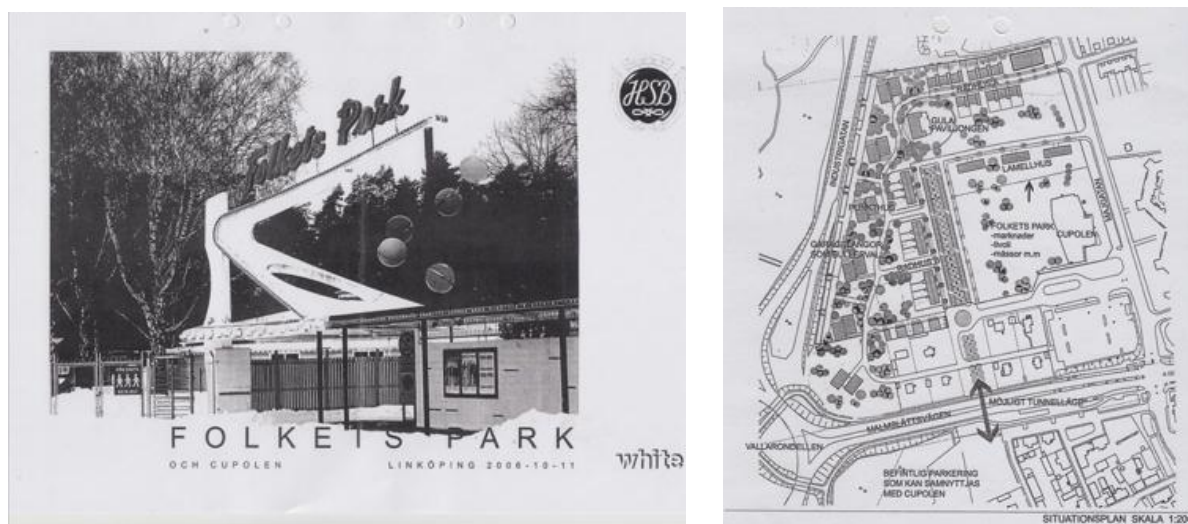
HSB har anlitat White Arkitekter för att fram ta fram förslaget till ny bebyggelse i ansökan. I förslaget från framhålls följande kvaliteter:

Folkets Park rymmer en fantastisk parkmiljö med ett strategiskt läge i Linköping. Det är ett område som måste behandlas med respekt och omtanke. Platsen har varit en naturlig del i Linköpings vardagsliv och utnyttjats flitigt genom åren, men under senare tid i något mindre omfattning. (Ansökan 2006-10-10)

Och framtiden beskrivs så här i ansökan:

Det är betydelsefullt ... att skapa nytt liv och rörelse i området, att bidra till en vitalisering. Att ge ett tillskott i form av bostäder ger en stabil bas för detta och ger området som helhet starka utvecklingsmöjligheter... Folkets Park blir den oas den historiskt sett varit. Förändringen innebär bara en förflyttning av Folkets Park mot en mer stadsnära bebyggelse... Alldeles intill finns två av stadens mest attraktiva områden – Gamla Linköping och Vallaskogen. Exploateringen ger möjligheter att stärka sambandet med dessa områden... (Ansökan 2006-10-10)

2006 års ansökan till kommunen innehåller två tydliga två ambitioner: 1) Dels nybyggnad av bostäder. 2) Dels upprustning av Cupolen via försäljning av mark. Det är HSB som tar initiativ till markaffären. Det började med en "... mäklarannons där 2 fastigheter i anslutning till Parken skulle säljas. Vi köpte marken, kontaktade Parkstyrelsen, som vi skrev en avsiktsförklaring med..." säger en av nyckelinformanterna (Intervju 2013).

Figur 2 och 3. Entré till vänster och planförslag till nya bostäder i 2006 års ansökan om marktilldelning. Källa: HSB.

Planprojektet

2008-01-28 påbörjar Teknik och samhällsbyggnadskontoret i Linköping arbetet med planprojektet. Kommunen organiserar en projektgrupp med företrädare för byggherren (HSB) och ett 10-tal kommunala tjänstemän vid berörda förvaltningar. Folkets Park som kulturmiljö är med i bakgrunden, som en historisk förankring i platsen. Det finns dock ingen företrädare för kulturmiljön i projektgruppen.

På startmötet i januari redovisar byggherren sitt arkitekturprojekt. Byggherren påpekar att teaterbyggnaden i parken kan komma att restaureras och flyttas till Gamla Linköping. Delar av den karaktäristiska entrén till Folkets Park kan eventuellt också flyttas. Gula paviljongen ska dock bevaras i området.

En stor del av startmötet använder projektgruppen till att gå igenom förutsättningarna för planprojektet. I översiktsplanen är Folkets Park en del av kommunens grönstruktur. Exploateringen är inte förenlig med översiktsplanen. Det måste lösas. Området lyfts ut ur grönstrukturen. Projektgruppen noterar att platsen saknar skydda, men att det kan finnas värdefulla träd. En naturinventering ska därför genomföras.

Ambitionen är att ha klart ett detaljplaneprogram för samråd redan i april 2008. Arbetet följer tidplanen. 2008-04-11 presenterar projektgruppen detaljplaneprogrammet för exploateringen av Folkets Park. Enligt konsulten som utvärderat naturen finns det ett 10-tal värdefulla träd i området. Också grupper av träd med framtidsvärden lyfts fram i naturinventeringen.

Planprogram - samrådsförslaget

Samrådsförslag från 2008-04-11 omfattar 250-350 bostäder. Enligt förslaget ska bostäderna uppföras i en skogsmiljö. Genom bostadsbyggandet kommer Folkets Park att reduceras kraftigt. Enbart en mindre yta i området blir kvar för utomhusaktiviteter i parkens regi.

Folkets Parks verksamhet sker i dag nästan uteslutande i Cupolenbyggnaden. Föreningen önskar bibehålla en mindre del av parkområdet för att kunna arrangera utomhusaktiviteter. Dessa bedöms huvudsakligen bestå i familjearrangemang under dagtid. Enstaka kvällsaktiviteter kan också bli aktuella. För att möta framtidens behov föreslås Cupolenbyggnaden rustas upp. Ambitionen är att skapa en anläggning för mässor och mindre konferenser ... som komplement till de danser och konserter som arrangeras idag. (Förslag 2008-04-11)

Och kulturmiljön:

Huvuddelen av paviljongbyggnaderna bedöms inte behövas för Folkets Parks framtida verksamhet. Gula paviljongen föreslås bevaras, men utnyttjas som resurs för de boende i det nya bostadsområdet. Det finns planer på att flytta de äldsta delarna av teatern liksom skyttepaviljongen till Gamla Linköping. I övrigt är merparten av byggnaderna i så dåligt skick att de inte bedöms rimliga att rustas upp. Dessa kommer på sikt att rivas. Någon form av ekonomi/ servicebyggnad kommer dock att behövas inom Folkets Parks framtida parkområde. (Förslag 2008-04-11)

Anpassningen av nya bostäder till platsen:

Det bör vara en lämplig utgångspunkt för gestaltningen ... att så långt det är möjligt bibehålla delar av de grundläggande karaktärsdragen... Möjligheten att behålla grupper av tallar i anslutning till husen eller på bostadsgårdar bör vara en ledstjärna för planarbetet. En annan kan vara att utgå från de befintliga parkanläggningarna vid placeringen av hus och gator... För Gula paviljongen bör planbestämmelser om utökad lovplikt eller rivningsförbud införas. Vid kommande ombyggnad... bör särskild hänsyn tas till de kulturmiljömässiga värdena. Såväl planteringar och springbrunnen söder om teatern som springbrunnar norr om Cupolen bör så långt som möjligt utnyttjas som resurs i det fortsatta planeringsarbetet... (Förslag 2008-04-11)

I en bilaga till detaljplaneprogrammet motiveras kortfattat beslutet att avstå från att göra en miljökonsekvensbedömning, MKB. Det räcker med en förenklad bedömning av följande två skäl: 1) Området saknar riksintressen. 2) Det finns ingen i lag skydd-

ad natur på platsen (Natura 2000). Den förenklade bedömningen grundar sig på en checklista som innehåller en serie kriterier med rutor för kryss i och korta kommentarer. Den ifyllda checklistan ger ett ofullständigt intryck. Kriteriet "kulturarv" har fått kryss i rutan "ej relevant". På liknande sätt har kriteriet "särdrag i naturen" i checklistan tilldelats kryss i rutan "ej relevant".

2008-05-22 utvecklar stadsantikvarien sin syn på förslaget till Teknik- och samhällsbyggnadsnämnden. Att merparten av byggnaderna är i så dåligt skick att det inte går att rusta upp dem, är ett påstående i planprogrammet som kommenteras. Enligt stadsantikvarien är det realistiskt att bevara såväl Gula paviljongen som Cupolen. Ett annat sätt att återskapa delar av kulturarvet är att flytta värdefulla byggnader till Gamla Linköping. Byggnadsbeskrivningar bör därför upprättas och Gula paviljongens exteriör skyddas mot förvanskning. Stadsantikvarien framhåller även att miljön som helhet i god tid före exploateringen bör dokumenteras av en professionell fotograf.

Arkitekturprojektet

Byggherren vidareutvecklar arkitekturprojektet via ett parallellt uppdrag till tre arkitektkontor; White Arkitekter, Brunnberg & Forshed och Rits Arkitekter. Förslagen presenteras 2008-08-25 för en bedömargrupp med representanter för kommun och byggherren. Arkitekturförslaget från Brunnberg & Forshed utses till vinnare. För att säkra kvaliteterna i det vinnande förslaget får Brunnberg & Forshed i uppdrag att ta fram ett gestaltningsprogram. De arkitektoniska kvaliteterna i plan- och arkitekturprojektet säkras av parterna genom att gestaltningsprogrammet utgör;

- en bilaga till planhandlingarna
- en del av kontraktshandlingarna
- beslutsunderlag till bygglovsprövningen
- riktlinjer till projektörer som anlitas till projektering av bostäder i senare skeden

Från program till utställningen

2009-06-02 presenteras programmet till plan- och arkitekturprojekten. Två remissinstanser, länsstyrelsen och stadsantikvarien, efterfrågar en inventering av Folkets Park. Länsstyrelsen redovisar följande synpunkter på förslaget:

Länsstyrelsen anser det vara positivt att planbestämmelser om utökad bygglovsplikt eller rivningsförbud införs för Gula paviljongen, liksom att Cupolenbyggnaden rustas upp. Upprustningen måste dock ske varsamt och med hänsyn till de kulturhistoriska värdena, vilket också anges i planprogrammet. Länsstyrelsen delar även uppfattningen att planteringarna och springbrunnen bevaras och ingår som en del i bostadsområdet. Däremot måste planerna på att riva och/eller flytta delar av byggnadsbeståndet noga övervägas och en byggnadsantikvarisk dokumentation bör ligga till grund för beslutet. Det är av stor vikt att så långt som möjligt försöka hitta en alternativ användning för de befintliga byggnaderna, så att så många som möjligt kan finnas kvar i dess ursprungliga miljö och utgöra en tillgång för de boende i området. (Remissvar 2008-06-13)

2008-10-27 uppmanar projektgruppen HSB att så snart som möjligt påbörja efterfrågad inventeringen av Folkets Park. Under tiden ska projektledaren kontakta kommunens antikvarie för att följa upp önskemål om bevarande. Målet är att Gula paviljongen ska kunna återanvändas av framtida bostadsrättsföreningar. Ett tillvaratagande av parkanläggningen, som ger en stor ljus gemensam yta centralt i området, uppfattas som positivt av projektgruppen, men får som konsekvens större ingrepp i naturmiljön.

Kulturmiljön

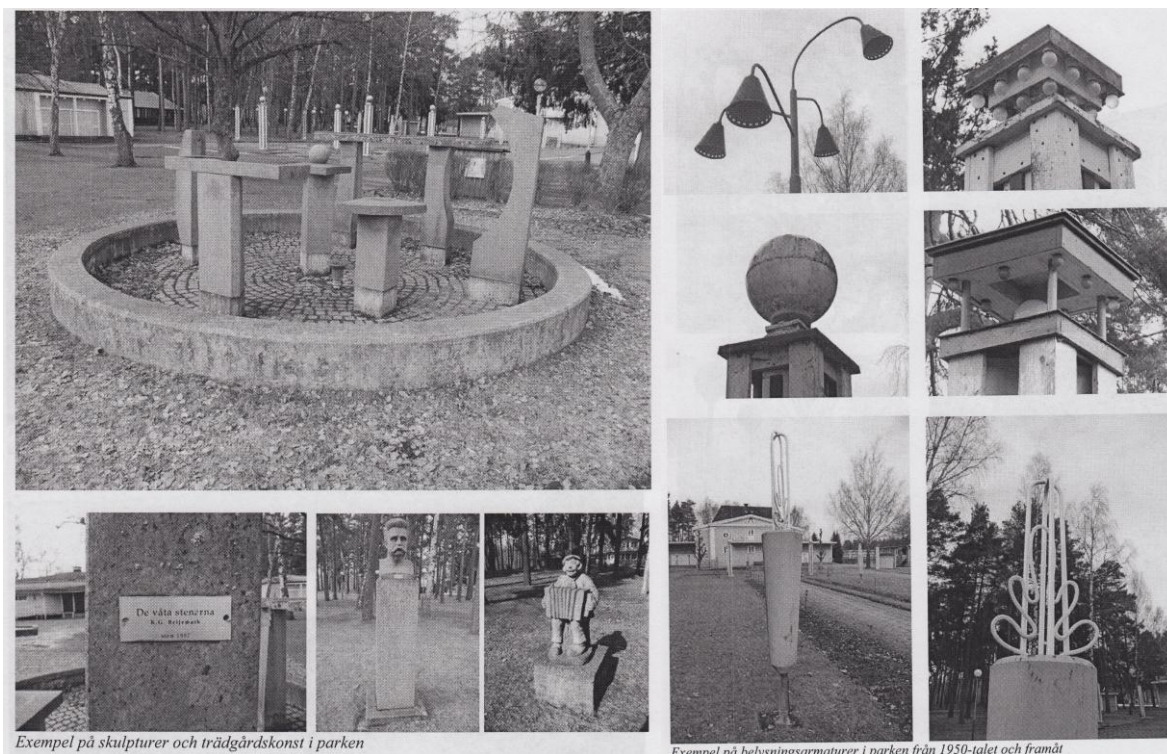
2009-05-01 presenteras den antikvariska förundersökningen av Folkets Park. Anläggningen som helhet tillskrivs ett stort kulturhistoriskt värde och är "en välbevarad helhetsmiljö med i stort sett samtliga byggnader bevarade från tillkomsttiden i en anlagd parkanläggning med belysnings- och vattenkonst representerad. Parken representerar samtidigt en nästan 90-årig succesiv bebyggelseutveckling." (Nelson, 2009:4) Teatern, Gula paviljongen, Skyttepaviljongen och Dansrotundan med Axel Brunnskog som arkitekt bedöms ha både "ett särskilt arkitektoniskt värde och ett kulturhistoriskt bevarandevärde i området." (Ibid, 2009:4)

Cupolen och entréportalen har ett kulturhistoriskt värde som uttryck för 1950-talets expansion och storhetstid. Armaturen ger området miljöskapande värden. Inför flyttning, demontering och rivning av objekt föreslås en *fördjupad inventering och dokumentation* av byggnader med bevarandevärda detaljer, som grund för rekonstruktioner av kulthistoriska värden.

Fem granskade byggnader har värden som behöver tas tillvara enligt utredningen. Teaterbyggnaden från 1919 har ett högt kulturhistoriskt värde och arkitektoniskt värde. *"Byggnaden bör bevaras och underhållas. En flyttning med bevarande och återskapande vore mycket positivt."* (Ibid, 2009:5) Gula paviljongen från 1919 får följande omdöme: *"Byggnaden har högt kulturhistoriskt värde och högt arkitektoniskt miljövärde. Den har kvar mycket av sin karaktär från ombyggnaden 1939. Byggnaden bör bevaras och underhållas."* (Ibid, 2009:7) Skyttepaviljongen från 1919 beskrivs så här. *"Byggnaden har högt kulturhistoriskt värde och arkitektoniskt miljövärde. Den har kvar mycket av sin karaktär till volym och stomme med belysningsarmatur... Sentida förvanskningar avlägsnas och detaljer återskapas. Byggnaden bör bevaras och underhållas."* (Ibid, 2009:9) Också dansrotundan från 1919 bör rekonstrueras: *"Byggnaden har högt kulturhistoriskt värde och arkitektoniskt miljövärde. Den har kvar mycket av sin karaktär... Interiören är ett vackert rum där den ursprungliga konstruktionen är avläsbar... Byggnaden bör bevaras och underhållas, förvanskningar avlägsnas och ursprungliga detaljer återskapas."* (Ibid, 2009:4)

Cupolen har ritats av arkitekterna Evert Bjuvsten, Fritz Österlind och Carl Andersson. (Gestaltningssprogram 2010-02-2) Byggnaden uppfördes 1960 med tillbyggnader och upprustning 1980 1989, 1992 och 1993. Enligt utredningen har byggnaden följande värden: *"Byggnaden och särskilt entrén har högt kulturhistoriskt och arkitektoniskt miljövärde. Den nyligen renoverade portiken med mur, skärmtak och belysningsramp till området har blivit något en ett signum för Linköping Folkets Park. Byggnaden bör bevaras och underhålls."* (Nelson, 2009:15)

Figur 6 (armatur) och 7 (skulpturer) från den antikvariska förundersökningen. Foto: Nelson, 2009.

Kultur och fritid

2009-08-27 beslutar politikerna i kultur- och fritidsnämnden att säkerställa teaterns fortlevnad. Detaljplanen godkänns med villkoret att byggnaden ska bevaras, antingen på plats eller genom flyttning till Gamla Linköping. Politikerna ger förvaltningen i uppdrag att verka för en flytt av teatern och skyttepaviljongen till Gamla Linköping.

2012-08-23 ansöker om kultur- och fritidsförvaltningen om 10,6 miljoner hos Westman-Wenerska stiftelsen för att bekosta flytten av teaterbyggnaden till Gamla Lin-

köping. Stiftelsen beviljar ekonomiska stöd till flytten. Två år efter antagen detaljplan är finansieringen av flytten till Gamla Linköping ordnad och teaterbyggnaden räddad åt eftervärlden på en ny plats.

Detaljplan och exploateringsavtal

Tillbaka till planprocessen. 2009-09-06 redovisar projektgruppen sitt förslag till detaljplan i en ny samrådshandling. Platsen för Gula paviljongens nya läge har fått planbestämmelsen Q, som betyder att byggnaden ska anpassas till platsen. Genomförandetiden förslås bli fem år räknat från tidpunkt när detaljplanen vunnit laga kraft. Detta förslag till detaljplan kan ses som en formell bekräftelse på diskussionerna i projektgruppen.

2010-06-09 regleras parternas åtaganden ett exploateringsavtal. Genom avtalet får HSB som byggherre rätt att uppföra 320 lägenheter i flerbostadshus och radhus. Bestämmelserna om bevarande, flyttning och rivning av byggnader i området har i exploateringsavtalet fått följande ordalydelse:

Den s.k. Gula paviljongen ska flyttas till med Q angiven plats, men får inte rivas. Fastighetsägarna och exploatören förbinder sig att inte ställa några ersättningskrav mot kommunen med anledning av att utökad lovplikt och rivningsförbud har införts för Gula paviljongen. Exploatören förbinder sig att vid en eventuell överlåtelse av fastigheten överföra förbindelsen på ny ägare. (Markanvisningsavtal)

Teaterbyggnaden:

De äldsta delarna av teaterbyggnaden avses flyttas till Gamla Linköping. Avsikten är att placera teatern ovanpå den befintliga friluftsteatern som då får bättre förutsättningar för sin verksamhet. Kommunen (Kultur- och fritidskontoret) i samarbete med Gamla Linköping, HSB och Folkets Park samverkar för att finna en finansieringslösning. Exploatören förbinder sig att bidra med 2,4 miljoner av kostnaden... Teatern ska vara flyttad senast fyra år efter det att detaljplanen vunnit laga kraft... Om så ej sker äger exploatören rätt att riva byggnader och exploatera området. (Markanvisningsavtal)

Rivningar:

Exploatören och fastighetsägaren förbinder sig att på sin bekostnad i god tid före byggstart riva de byggnader etc. som krävs för utbyggnad av den allmänna platsmarken. Efter rivningarna ska området vara avjämnat och fritt från rivningsmassor. Om byggnaderna inte är borttagna har kommunen rätt att riva dem på exploatörens respektive fastighetsägarnas bekostnad. (Markanvisningsavtal)

Natur och vegetation:

För att bevara naturmark och värdefulla träd enligt planbestämmelserna för detaljplanen ska stängsling göras... Skyddsåtgärderna bekostas av exploatören... För godkännande av skyddsåtgärder ska exploatören kalla kommunen till besiktning innan schaktarbeten påbörjas. Vid skada på vegetationen förbinder sig exploatören att erlagga vite eller annan ersättning enligt föreskrifterna i bilaga F. (Markanvisningsavtal)

Revideringar och godkännande av detaljplan

2010-04-07 presenteras slutligt förslaget till detaljplan. Ur kulturmiljösynpunkt är det bara mindre ändringar i förslaget som gjorts. Kultur- och fritidsnämndens beslut att villkora detaljplanen för att säkra bevarandet av teaterbyggnaden får inte stöd i detaljplan. Svaret från projektledningen är att man i princip "delar nämndens bedömning, men har i samråd med Kultur- och fritidskontoret kommit fram till att det är mer ändamålsenligt att i exploateringsavtalet säkerställa att kommunen har ett antal år på sig att lösa finansieringen av teaterns flytt samt genomföra denna, än att försöka med plantekniska åtgärder villkora planen..." (Samrådsredogörelse 2010-01-25:4) Bättre går det för Gula paviljongen. Bevarandet säkras på annan plats i området genom att detaljplanen har tillförts en bestämmelse om rivningsförbud.

I det slutliga förslaget till detaljplan refererar projektgruppen huvudpunkterna i den antikvariska förundersökningen. Men råden att bevara och underhålla byggnader

med höga kulturhistoriska värden lämnas okommenterade. Förundersökningen finns inte heller med i förteckningen över planeringsunderlag. Också i denna gång ingår den förenklade behovsbedömningen av miljökonsekvenser som bilaga till förslaget. Krysset "ej relevant" finns kvar i rutan för kriteriet "kulturarv" i området. Samma gäller för kriteriet "särdrag i naturen" trots beslutet att i exploateringsavtalet skydda värdefulla träd under bygg-skedet.

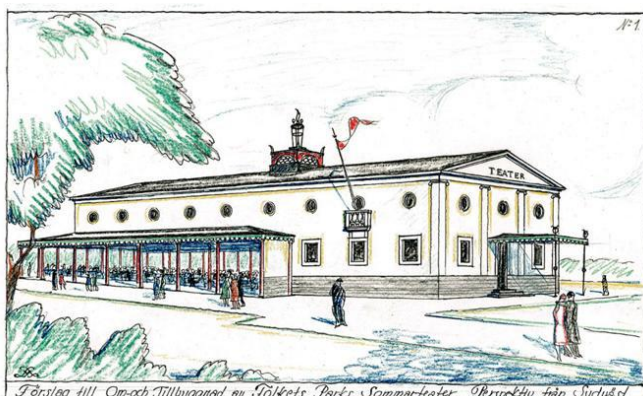
Kultur- och samhällsplaneringsenheten hos länsstyrelsen har flera invändningar mot hur kulturarvet hanterats i det slutliga förslaget till detaljplan. Länsstyrelsen anser att det är olyckligt att flytta teatern och paviljongerna från sin ursprungliga miljö. Handläggarna på enheten vill i första hand att teatern ligger kvar och att detaljplanen tillförs bestämmelsen RK (kultur och kontor). Den tidstypiska entrén till området och Cupolenbyggnaden bör också ges skydds- eller varsamhetsbestämmelser i detaljplanen enligt länsstyrelsen. Teknik- och samhällsbyggnadskontoret vill inte tillgodose dessa önskemål från länsstyrelsen:

Kommunen anser att den föreslagna lösningen med flyttning av vissa paviljongbyggnader inom området, respektive till Gamla Linköping är en pragmatisk och ändamålsenlig lösning både verksamhetsmässigt och för förståelsen av kulturmiljön i området. Folkets Park ser entrén som så karaktärsskapande för sin anläggning att man tar fasta på den för sin gestaltning av de nya tillskotten. Kommunen anser därför inte att det behövs någon särskild skyddsbestämmelse i planen för entrén. (Samrådsredogörelse 2010-01-25:3)

2010-05-11 meddelar länsstyrelsen att man inte längre har några invändningar mot detaljplanen. De kritiska synpunkterna var enbart av rådgivande karaktär. Den antikvariska utredningen har inte omvandlats till krav på bevarande eller kompensation från länsstyrelsens sida. Ingen av nyckelaktörer i detaljplaneprocessen tar upp kulturarvet som ett allmänt intresse i miljöbalken med tillhörande formella möjlighet till kompensation för skador på Folkets Park som kulturmiljö.

Figur 8 och 9. Cupolen (vill vänster) och Gula paviljongen (till höger) vid besök i området 2013. Foto Rönn, 2013.

Figur 10 och 11. Till vänster förslag till restaurering av teaterbyggnad inför flytt till Gamla Linköping. Bilden till höger visar teaterbyggnad vid besök i området 2013. Foto: Rönn, 2013.

Figur 12 och 13. Till vänster förslag till nya bostäder för HSB i Folkets Park. Till höger vinnande plan-förslag från Brunnerberg & Forshed i det parallella uppdraget. Källa: Illustrationer från HSB och Gestaltungsprogram.

Slutsatser och diskussion

Kommunen och byggherren talar inte om kompensation i samband med exploateringen av Folkets Park. Inte i planprojektet. Inte i arkitekturprojektet. För att få svar på frågan om fallet innehåller kompensation måste man i stället pröva planprojektet mot ett antal kriterier. Fem grundvillkor måste uppfyllas (Danielsson-Grahn, Rönn, Swedberg, 2013). Kulturmiljökompensation förutsätter att det finns en (a) exploatering av kulturmiljö, som (b) leder till en negativ påverkan, vilket i sin tur (c) påkallar ett behov av gottgörelse, som (d) regleras i avtal med exploatören eller fastställs i myndighetsbeslut och ska (e) genomföras inom en bestämd tidsrymd. Grundvillkoren ska nu testas på fallet.

En analys av plan- och arkitekturprojekten i Folkets Park utifrån de fem grundvillkoren för kulturmiljökompensation ger följande svar:

- **Exploatering av kulturmiljö:** Att Folkets Park är en kulturmiljö finns med redan i starten när HSB ansöker om marktilldelning. Ingen av nyckelaktörerna i planprojektet ifrågasätter att det är ett kulturarv med värdefulla objekt som är föremål för exploatering. Tvistefrågorna avser graden av förfall och möjligheten att återanvända objekt och ge dem nytt liv.
- **Negativ påverkan:** Att exploateringen av Folkets Park har en negativ inverkan på platsens kulturmiljö är tydligt i fallet. Enligt inventeringen av Folkets Park är det kulturhistoriska, arkitektoniska och miljömässiga värden som försvinner genom exploateringen. Hela idén om att flytta hus är ett bevis på att omvandlingen av platsen till ett bostadsområde leder till förlust av befintliga kulturmiljövärden i Folkets Park.
- **Gottgörelse:** Att detaljplanprocessen inbegriper gottgörelse för skador på kulturmiljön bekräftas i överenskommelser och planeringsdokument. Tvistefrågorna gäller gottgörelsens omfattning. Förklaringen till skillnaderna ligger i att exploateringsintresset och kulturmiljöintresse. Projektgruppen representerar exploateringsintresset och genomför en begränsad gottgörelse av skadorna på Folkets Park som kulturmiljö.
- **Avtal/beslut:** Regleringen av kompensation för exploaterings negativa inverkan sker i exploateringsavtal och detaljplan. Exploateringsavtalet är en överenskommelse mellan tre parter: kommunen, HSB och föreningen Folkets Park. Genom avtalet förbinder sig HSB som exploatör och byggherre att bidra till bevarandet av två kulturhistoriskt värdefulla hus i området. Avtalet innehåller följande typer av kompensationsåtgärder. För det första regleras flyttning av Gula paviljongen i området. Byggnaden säkras på den nya platsen genom bestämmelser i

detaljplanen. En andra åtgärd i avtalet är bidraget på 2,4 miljoner kr till flytten av teatern till Gamla Linköping. Exploatören förbinder sig i avtalet att betala vite eller annan ersättning vid skada på skyddad vegetationen i samband med uppförandet av nya bostäder. Kompensationsåtgärderna i avtalet är begränsade till specificerade objekt som påverkas negativt av exploateringen eller riskerar att skadas av byggnadsarbetet.

- **Tidsrymd:** Det finns tre olika tidsmässiga regleringar av kompensationsåtgärderna. Dels genomförandetiden för detaljplanen som är fem år räknat från dagen för antagande. Dels exploateringsavtalets regler om rivning och flyttning. Enligt avtalet ska teaterbyggnaden vara flyttad senast fyra år efter det att detaljplanen vunnit laga kraft. Om så inte sker har fastighetsägaren rätt att riva byggnaden och använda marken. Införandet av rivningsförbud på platsen för Gula paviljongen har samma livslängd som planen. Kravet på vite för skador på skyddade träd och vegetation gäller fram till dess byggnadsarbetet är klart.

Slutsatser

Analyser av fallstudien kan i ett kulturmiljöperspektiv sammanföras till tio övergripande slutsatser:

Kriterier på kompensation

En första slutsats är att grundkriterierna kan användas för att avgöra om planerade och vidtagna åtgärder i plan- och arkitekturprojekt är kulturmiljökompensation. Det finns åtgärder i detaljplaneprocessen som uppfyller kriterierna för kulturmiljökompensation. Begreppet är relevant och grundvillkoren kan läggas till grund för att analysera förekomsten av kompensation planeringsprocesser. Den kritiska frågan gäller kompensationsåtgärdernas omfattning – inte begreppets relevans. Flera kulturhistoriska byggnader i Folkets Park anses vara i så dåligt skick att rivning går före bevarande. Men det finns ingen oberoende utredning som bekräftar detta omdöme.

Kompensationstyper

En andra slutsats är att planprojektet inbegriper tre principiellt olika typer av kulturmiljökompensation. Flytten av Gula paviljongen i planområdet är ett återskapande av samma typ av värde på samma plats, om man med plats i detta fall menar planområdet. Skada och kompensation är rumsligt förbundna med varandra. Flytten av Teaterbyggnaden till Gamla Linköping med restaurering och återuppbyggnad av ursprungliga delar är ett återskapande av samma typ av värde, men nu på annan plats i staden. Gemensamt är dock att både dessa två typer av kompensation i mark syftar till att återskapa värden i kulturmiljön. Idén att flytta hus fanns med redan i början av planeringsprocessen.

En tid innan tankegångarna offentliggjordes att delar av Folkets Park skulle säljas till HSB blev jag inbjuden till ett samtal... Jag sa spontant vid mötet att teaterbyggnaden borde flyttas till Gamla Linköping... Jag tror, är ganska säker på, att vi redan vid detta första samtal kom in på övrig bebyggelse. Och (vi) talade om Gula husets möjligheter och att det borde bevaras, möjligen flyttas inom området. (Informant)

Den tredje kompensationsåtgärden har enbart en *ekonomisk karaktär*. Exploatören ska betala vite för skador på värdefulla träd under byggskedet. Det är inte en kompensation i mark utan en gottgörelse genom ett annat värde.

Motstånd och acceptans

En tredje slutsats är att omvandlingen av Folkets Park till ett bostadsområde gick smidigare än förväntat för nyckelaktörerna bakom exploateringsintresset. Projektgruppen var förberedd på protester. Det uteblivna motståndet förklarar informanterna med ett långvarigt förfall och att platsen förlorat sin sociala funktion i staden. Två nyckelaktörer i projektgruppen ser ett tydligt samband mellan förfallet, uteblivna protester och den smärtfria exploateringen:

Den största överraskningen var att den offentliga debatten om omvandlingen uteblev. Vi trodde att projektet skulle uppröra många Linköpingsbor med minnen från Parken. Men det kom nästan inga synpunkter om det, kanske hade man sett det långgående förfallet inom anläggningen. (Informant)

Och vidare:

När jag i samband med planeringen besökte området hade jag förväntat mig att det skulle finnas mer i den ursprungliga parkmiljön som hade sådana kvalitéer att de kunde tas till vara och utvecklas till en tillgång vid omvandlingen... Jag upplevde att den ursprungliga trädgårdsanläggningen var bristfällig och förfallen och att det istället var skogsgivningarna och områdets byggnader som gav områdets dess karaktär. (Informant)

Beslutsmetoder och beslutsfattare

En fjärde slutsats är att kompensationsåtgärderna i planprojektet regleras både via avtal och myndighetsbeslut. Exploateringsavtalet är en frivillig överenskommelse som innehåller kompensationsåtgärder. Detaljplanen däremot är resultat av ett kommunalt myndighetsbeslut. Rivningsförbudet i detaljplanen är i detta fall en kompensationsåtgärd som går att överklaga till länsstyrelsen.

Asymmetriska resurser och relationer

En femte slutsats är att plan- och arkitekturprojekten har en asymmetrisk maktrelation mellan köpare och säljare av marken. HSB är en resursstark exploatör och byggherre som köper mark till sitt arkitekturprojekt. Folket Park är en förening med svag ekonomi som kämpar för sin överlevnad. Kort efter genomförd upprustning av Cupolenbyggnaden går föreningen Folkets Park i konkurs. En försäljning av marken och ett överflyttande av ansvaret för kulturmiljön till HSB framstår i detta perspektiv som en möjlighet att bevara vissa delar av kulturarvet. En av nyckelinformanterna beskriver det asymmetriska förhållandet så här:

Jag ansåg, och anser fortfarande, att beslutet som parkledningen tog var modigt och riktigt. Med ett underhållsbehov på säkert 10 miljoner kronor och en ganska liten kassa var läget mörkt för verksamheten. (Informant 2013)

Planprojektet

En sjätte slutsats är att kulturmiljöintresset har en svag ställning i planprojektet jämfört med exploateringsintresset. Planeringen genomförs av en projektgrupp med företrädare för exploateringsintresset. Det fanns ingen antikvarisk kompetens i projektgruppen. Kulturmiljön som kunskapsfält har en underordnad roll och uppträder i planprojektet som remissinstans och extern konsult. Planprojektets organisation har en tydlig uppdelning i centrum och periferi. I centrum finns projektgruppen som driver planprojektet, tolkar behovet av kunskapsunderlag och tar fram förslag till program och detaljplan. I periferin finns remissinsatser och externa konsulter som tilldelas utredningsuppdrag. Sättet att organisera och bemanna planprojekt ger en belysande bild av svårigheten för kulturmiljöintressets att få ett styrande roll i planprojektet.

Tidig styrning och låsningar i detaljplaneprocessen

En sjunde slutsats är att det finns en tidsmässig förskjutning i planeringsprocessen som gör det extra svårt att häva kulturmiljöns värde i planprojekt. Ett uttryck för det begränsade inflytandet för kulturmiljöintresset i planprojektet är att den antikvariska inventeringen av Folkets Park genomförs först efter godkännande av detaljplaneprogrammet. Denna beslutsordning ger en tidig låsning i detaljplaneprocesser som kan liknas vid ett systemfel genom att synpunkter från nyckelaktörer som ifrågasätter planerna blir konfliktframkallande roller i förhandlingsspelet. Det märks särskilt tydligt i relationen mellan kommunen och länsstyrelsen vid bedömning av slutligt förslag till detaljplan. Då är utrymmet för påverkan begränsat i planprojektet.

Den tidiga låsningens genomslag och styrande funktion i planprocessen är problematisk ur kulturmiljösynpunkt. En nyckelaktör beskriver låsningen så här:

I det inledande programskedet formulerade jag tillsammans med mina kollegor inom kommunens olika kontor/förvaltningar kommunens övergripande inriktning/syn på utvecklingen av området. Här ingick också tankar om områdets disposition och typologier. Därefter initierade vi ... parallella uppdrag... Jag hade då också möjlighet att vara med och föreslå deltagande arkitektfirmor. Jag var tillsammans med kollegor inom/utom kontoret med i bedömningsarbetet för de parallella uppdragen. Här lades slutligen grunden för områdets utformning. Efter de parallella uppdragen förde jag dialogen med HSB:s arkitekter och HSB om utvecklingen av förslaget från de parallella uppdragen. (Informant 2013)

2008-06-03 efterlyser länsstyrelsen en *byggnadsantikvarisk* dokumentation i remissyttrandet på detaljplaneprogrammet. Tanken är att beslut om rivning och flyttning av byggnader ska baseras på ett kvalificerat planeringsunderlag. Det problematiska ligger i att länsstyrelsens önskemål framförs alltför sent. Möjligheten till inflytande låg i programskedet, men då fanns det inget kunskapsunderlag till grund för krav på ett bevarande av värdefulla objekt.

Arkitekturprojektet

En åttonde slutsats är att arkitekturprojektet delvis gestaltas med hänsyn till platsens kulturhistoriska värden. Detta gäller kvaliteter som kan samordnas med omvandlingen av parken till ett bostadsområde. Gestaltungsprogrammet redovisar vilka delar av kulturmiljön som tagits tillvara i utformningen av det nya bostadsrådet:

- utformningen av en sammanhållen parkmiljö med en central mittaxel
- koncentration av bebyggelse till ytterområden
- förflyttning och återanvändning av Gula paviljongen i planområdet
- bevarande av tallskogen
- upprustning av Cupolen med dess festliga entré till området

Flera nyckelinformanter ser positivt på försöken att anpassa arkitekturprojektet till kvaliteter i kulturmiljön. Men exploateringstrycket skapar ett antal dilemman som uppträder i diskussionen om arkitekturprojektets markanspråk, planeringen av ny bebyggelse, hänsyn till områdets historia, bevarande, återanvändning och rivning. Nyckelinformanterna uttrycker detta dilemma så här:

De olika kvaliteter som fanns i området utreddes, men eftersom exploatering av en viss grad var nödvändig för projektet kunde inte större del av skog/park bevaras, det var ett exploaterings(nöd)tvång... Det centrala temat av parken sparades dock. Den kulturhistoriska "gula paviljongen" ville exploatören först riva då man inte kunde finna användning för den, men kommunen drev igenom ett ... rivningsförbud. (Informant 2013)

Området hade både kulturhistoriska värden (folkets park som enskilda byggnader men även som helhet) samt rena naturvärden (främst den imponerande tallskogen)... och blev viktiga punkter i områdets planering. Dvs. vi ville inte bara bevara, utan även använda naturen, de enskilda befintliga husen och träden som identitetsskapande för området... (Informant 2013)

Kulturmiljöinventeringen var ett nödvändigt underlag eftersom planeringen berörde ett område med så stort kulturhistoriska värden... Projektledaren och stadsantikvarien anlätade sakkunniga som utförde en antikvarisk utredning av värden i området. (Informant 2013)

Kulturmiljön är oerhört viktig för att ett område ska få en förankring i historien och inte enbart bli ett förortsprojekt. (Men)... kulturmiljöfrågor har ofta svårt att hävda sig mot de tyngre krasst ekonomiska kraven, det är så lätt att säga att kulturmiljöer "måste rivas för annars får vi inte ekonomi i projektet". (Informant 2013)

Det är viktigt att bevara, i dagens marknadsläge måste varje projekt ha sin identitet (och) om kulturmiljövärden sparas är man redan på god väg med identitetsskapande. Men samtidigt måste beslutsfattare inom kommunen förstå att det är slutkonsumenten, bostadsköparna, som betalar, det finns alltså alltid en ekonomisk smärtröskel. (Informant 2013)

Roller i planeringsprocessen

En nionde slutsats är att nyckelaktörerna intar aktiva och passiva roller till kulturmiljön i detaljplaneprocessen och att rollerna varierar över tid. Plan- och arkitekturprojekten startar med att byggherren och tjänstemännen vid kommunens Teknik- och samhällsbyggnadskontoret intar en aktiv roll. Deras uppgift är att förbereda marken för exploatering. Skillnaderna i aktiva och passiva roller hos nyckelaktörerna visar sig i synen på kulturmiljön, särskilt i fråga om flyttningen av Gula paviljongen i området, teaterbyggnadens bevarande respektive rivningar av paviljonger. Aktiva och pådrivande för bevarandet av teatern är kultur- och fritidsförvaltningen med stöd av den antikvariska förundersökningen. Teknik- och samhällsbyggnadskontoret hindrar

införandet av planbestämmelser i två fall. Det är också ett aktivt agerande, men nu i syfte att begränsa kulturmiljöns genomslag i planprojektet. Dels upphävs beslutet i kultur- och fritidsnämnden om att villkora detaljplanen med en flytt av teatern till Gamla Linköping. Dels tillbakavisas länsstyrelsens förslag om att införa skyddsbestämmelser för teatern på ursprunglig plats. Länsstyrelsen önskar om skydd i detaljplanen för Cupolbyggnaden med sin tidstypiska entré får inte heller något stöd från projektgruppen. Så ser de aktiva rollerna ut.

Passiva roller i plan- och arkitekturprojektet framträder i underlåtenheten att agera mot förluster av kulturmiljövärden. Projektgruppen godtar omfattande rivningar. Kultur- och fritidsförvaltning protesterar inte heller mot att skyttepaviljong och dansrotundan rivs. Länsstyrelsen är passiv inför kommunens ovilja att ändra slutligt förslag till detaljplan. Kultur- och samhällsplaneringsenheten ställer inga krav på kompensation. Analysen visar att nyckelaktörerna i planprojektet intar både aktiva och passiva roller i förhållande till kulturmiljön. Men det är inga fixerade roller, utan nyckelaktörernas reaktion på förslag i planprojektet varierar under detaljplaneprocessen i aktiva och passiva positioner.

Erfarenhetsåterföring

En tionde slutsats är att kulturmiljöarbetet separerats från erfarenhetsåterföringen i detaljplaneprocessen. Fallbeskrivningen visar att det funnits ett löpande kunskapsutbyte i projektorganisationen. Men lärandet i planprojektet är begränsat. Erfarenhetsåterföringen gäller inte kulturmiljöarbetet och dess konsulter. Den antikvariske konsulten som inventerade kulturmiljön tilldelas en begränsad roll i planprojekt. Antikvarien har inte fått i uppdrag att leverera förslag på hur skador på kulturmiljön kan gottgöras. Uppdraget omfattar inte heller byggnadernas tekniska status och uppföljning av kompensationsåtgärder i exploateringsavtalet.

En systematisk erfarenhetsåterföring av kulturmiljöarbetet i planprojektet kräver en förändrad praxis. I stället för separering i avgränsade uppdrag bör kulturmiljöarbetet organiseras som en helhet som går från en tidig identifiering av värden i kulturmiljön i planprojekt till uppföljning av genomförda kompensationsåtgärder. Det ger förutsättningar för en professionell utveckling av kompensationsåtgärder i uppdrag och lägger grunden för systematisk återföring av erfarenheter från kulturmiljöarbetet i detaljplaneprocesser.

Acknowledgment

Detta konferenspaper ingår i forskningsprojektet *Styrmedel och kompensationsåtgärder inom kulturmiljöområdet*. Forskningsprojektet drivs av Benjamin Grahn Danielson, Rio Kulturlandskapet, Magnus Rönn, KTH/Arkitektur och Rio Kulturlandskapet samt Stig Swedberg, Rio Kulturlandskapet med stöds ekonomiskt av Riksantikvarieämbetet i Sverige.

Referenser

Böcker/rapporter

Hansson, Erik m fl., 2009. *Kompensationsåtgärder för natur och rekreation*. Göteborgs stad.

Janik, A., 1996. *Kunskapsbegreppet i praktisk filosofi*, Eslöv: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.

Kvale, S., 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Milos, A., 2010. *Stockholms stadsbibliotek och Moderna museet. En analys av arkitekturkritik i svensk press*. Lund: Sekel Bokförlag.

Persson, J., 2011. *Att förstå miljökompensation*, Göteborg: melica media.

Skärbäck, E., 1997. *Balanserad samhällsbyggnad*. Alnarp: Movium.

Schön, D., 1983. *The reflective Practitioner*, USA: Basic Books.

von Wrigth, G, H., 1963. *Norm and action*, London: Routledge & Kegan Paul.

Artiklar i tidskrifter

Flyberg, B., 2006. Five misunderstandings about Cases Study Research. *Qualitative Inquire, No 2*.

Johansson, R., 2000. Ett bra fall är ett steg framåt. Om fallstudier, historiska studier och historiska fallstudier. *Nordisk Arkitekturforskning, Nr 1-2*.

Elektroniska referenser

Danielsson-Grahn, B, Rönn, M, & Swedberg, S., 2013. POLITIK OCH KOMPENSATIONSSÅTGÄRDER: PÅVERKAN PÅ KULTURARV OCH KULTURELLA VÄRDEN I ETT DEMOKRATISKT LANDSKAP. Tillgänglig 2014-05-20:
<http://www.kulturland.se/wp-content/uploads/2013/11/Kompensation-hi.pdf>

Emmelin, L, & Lerman, P., 2006, *Styrning av markanvändning och miljö*, Ansvarskommittén, Statens Offentliga Utredningar. Tillgänglig 2014-05-20:
[http://www.sea-mist.se/ths/mist.nsf/bilagor/Styrning%20av%20markanvandning%20och%20miljo_pdf/\\$file/Styrning%20av%20markanvandning%20och%20miljo.pdf](http://www.sea-mist.se/ths/mist.nsf/bilagor/Styrning%20av%20markanvandning%20och%20miljo_pdf/$file/Styrning%20av%20markanvandning%20och%20miljo.pdf)

Kihlstedts Advokatbyrå, information om Folkets Park konkurs och tidpunkter för när anbud på fastigheten senast skall vara inlämnade. Tillgänglig 2013-11-08:
www.kihlstedts.se/index.php?option=com_content&view=article&id=134:folkets-park-i-linkoeping&catid=2:objekt&Itemid=4

Lerman, P., 2007. *Landskap i svensk rätt. Underlag för Landskapskonventionens genomförande*. Tillgänglig 2014-05-20:
http://www.raa.se/app/uploads/2012/06/landskap_i_svensk_ratt_v_1_0.pdf

Intervjuer och personliga kommunikation

Åtta svar från nyckelinformanter på en intervjuguide under september-oktober 2013.
Tre telefonsamtal med uppföljningsfrågor till nyckelinformanter under oktober 2013.
Mailkommunikation med nyckelinformant under november 2013.

Arkiv

Diariet hos Teknik- och samhällsbyggnadskontoret, Linköpings kommun
Diariet hos Kultur- och samhällsplaneringsenheten, Östergötlands länsstyrelse.